

ՎԵՆԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՌԻԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԵՐ ԶՈՐ

Հայաստանում քրիստոնեության պեղական կրոն հռչակելու 1700-ամյակի պոնակապարտության միջոցառումների շարքում առանձնահատուկ տեղ ու նշանակություն ունի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդի ուխտագնացությունը Դեր Զոր: Նախնական պայմանավորվածության համաձայն, ուխտագնացությանը մասնակցելու էր նաև Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսը: Նպատակն այն էր, որ երկու Կաթողիկոսները միասնաբար գնան Դեր Զոր՝ իրենց հարգանքի փութքն ընծայելու մեկուկես միլիոն նահապարակների հիշատակին:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի գլխավորած ուխտավորների պատվիրակությունը, որի կազմի մեջ էին մտնում հոգևոր, պեղական, մշակութային, գիտության, կրթության բնագավառների անվանի գործիչներ՝ թվով 40 մարդ, Հալեպ ժամանեց 2001 թ. ապրիլի 23-ին, տեղական ժամանակով ժամը 10.00-ին: Հալեպի օդանավակայանի պարվո սրահի մեջ Վեհափառ Հայրապետին դիմավորեցին Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս Արամ Ա-ն, Բերիո թեմի առաջնորդ, Գերաշնորհ Տ. Սուրեն արքեպս. Գաթարոյանը, բարձրաստիճան հոգևորականներ, ազգային իշխանության, հալեպահայ կրթական, մշակութային, բարեգործական, հայրենակցական միությունների, ինչպես նաև քույր Եկեղեցիների ներկայացուցիչներ: Այնուհետև թափուրը շարժվեց դեպի Հալեպ:

Հալեպը Միդիայի նշանավոր քաղաքներից է, երկրի հյուսիսային մայրաքաղաքը՝ Կոնստանդնուպոլսի, մշակութային, կրթական, մարզական, կրոնական նշանավոր կենտրոնը: Ունի մեկ միլիոնից քիչ ավելի բնակչություն: Հալեպի բնակչության 82%-ը սուրենի մահմեդականներ են, բնակչության 11%-ը քրիստոնյա է: Այստեղ գործում են 460 մզկիթ և շուրջ 40 եկեղեցիներ: Հայկական համայնքը Հալեպի քրիստոնյա բնակչության ամենանշանավոր հանրությունն է: Հալեպում բնակվում է շուրջ 51.000, իսկ ամբողջ նահանգում՝ 68.000 Հայ Առաքելական Եկեղեցու հետևորդներ, հայ կաթողիկոսի համայնքի մոտավոր քանակը շուրջ 23 հազար է, որի 60%-ը հայերեն չի խոսում, իսկ հայ ավերարանական համայնքը հաշվվում է մոտ չորս հազար հոգի: Հա-

լեպում գործում են Հայ Առաքելական վեց, կաթողիկոս՝ յոթ, և ավերարանական հինգ եկեղեցի (ընդամենը՝ 18 եկեղեցի): Հայեպի հնագույն հայկական եկեղեցին Ս. Մարիամ Աստվածածին եկեղեցին է, որը 1429 թ. կառույց է (այժմ որպես եկեղեցի չի գործում): Բացի այդ, Հայեպի նահանգի փարբեր բնակավայրերում (Կամիշլի, Հասակե, Թե Աբդա, Ռակկա, Ցակուրիե, Քեսար, Արամո և այլուր) գործում են Հայ Առաքելական 17 եկեղեցիներ ևս: Հայեպի առաջնորդանիստ եկեղեցին Ս. Քառասնից մանկանց եկեղեցին է, որը գրկվում է Մալիպե (խաչ) թաղամասում: Սույն շրջանը դարեր ի վեր եղել է քաղաքի քրիստոնեական համայնքների աղոթավայրերի, եկեղեցիների, մարտունների, հարակից կրոնական կառույցների և բնակարանների մի համալիր: Հայոց Մայր եկեղեցին 1476 թվականի կառույց է, վերանորոգվել է 1499-1501 թվականներին, դարերի ընթացքում ևս մի քանի անգամ վերակառուցվել է ու ընդարձակվել: Հարկանշական է, որ 1651 թվականի նոյեմբերի 30-ին այսօրե էլ քրեդի ունեցել Ամենայն Հայոց Փիլիպպոս Ա Աղբակեցի (1632-1655) և Մեծի Տանն Կիլիկիո Ներսես Ա Սեբաստացի (1648-1654) Կաթողիկոսների պատմական հանդիպումը, որից հետո Կաթողիկոսները, ինչպես գրում է Առաքել Պարմագիրը, միասին ուխտի են գնացել «ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ»: Եվ ահա, ուղիղ 350 փարի անց, Հայեպի Ս. Քառասնից մանկանց եկեղեցին դառնում է Հայոց զույգ Հայրապետների նոր հանդիպավայր: 350 փարվա մեջ առաջին անգամ է, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ժամանում է Հայեպ, ժամանում է դարձյալ որպես Ուխտավոր, սակայն ոչ թե Երուսաղէմի, այլ Դեր Ջորի Ուխտավոր:

Բազմաձևազար հայեպահայեր, փարբեր երկրներից ժամանած խումներում ուխտավորներ Մեծ Ուխտավորին դիմավորեցին «Նալի Հայեպ»՝ Ազիզի պողոտայի սկզբնամասում: Այսօրեղից թափորը, Վեհափառների գլխավորությամբ, հեփիտուն շարժվեց դեպի Ս. Քառասնից մանկանց եկեղեցի: Հայկական թաղամասում թափորն ընթանում է փողային նվագախմբերի շեփորների, դպրաց դասի շարականների և խանդավառ բնակչության ցնծալից ծափողջույնների ուղեկցությամբ: Ծնեքների փանիքներից, բաց լուսամուրներից ու պարզգամբներից անընդհատ ծաղկաթերթիկներ և քաղցրավենիքներ էին թափվում, հաճախ խաչմերուկներում գառներ էին մորթում՝ մարաղացու գառներ: Վերջապես թափորը հասավ Մայր եկեղեցի, որն արդեն լեի-լեցուն էր հավաքացյալներով:

Փողային նվագախումբը կատարում է Հայաստանի Հանրապետության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության պետական հիմները, դպրոցահասակ երեխաները ճերմակ աղավիններ են բաց թողնում երկինքն ի վեր:

Առաջնորդ Սուրեն արքեպս. Գաթարոյանը բարի գալուստ մաղթելով զույգ Հայրապետներին՝ հավաստեց, թե «Վեհափառները պիտի աղոթեն այս փան մեջ, հատկապես պիտի աղոթեն, որ Ազատ, Անկախ Հայաստանը հեռու մնա փորձանքներից և միշտ ծաղկի և ծաղկեցնի ողջ հայ ժողովրդին»: Այնուհետև Հայոց Հայրապետին ողջունեց և բարի գալուստ մաղթեց Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս Արամ Ա-ն: Արամ Ա Վեհափառն իր ուրախությունը հայրենց այս հանդիպման առթիվ և հա-

վասարեց, թե զույգ Կաթողիկոսների ուխտագնացությունը «պարզամ ունեցող պահ է, որ մեր պարամութեան շրջագծէն անդին՝ դեպի հավիտենականութիւն կ'երթայ ու մեր միասնականութիւնը կը շեշտէ: Մենք միասին պիտի քալենք, միասին պիտի մտածենք, միասին պիտի գործենք ու ծառայենք մեր ազգին ու Հայրենիքին՝ պայծառութեան ի խնդիր»:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդը խոսք առնելով՝ ողջունեց հավաքացալ ժողովրդին: Վեհափառն իր խոսքի ամբողջ ընթացքում այդպես էլ չկարողացաւ թաքցնել հուզմունքը:

«Միրելի՛ բարեպաշտ գավակներ Առաքելական Մայր Եկեղեցւո. գոհություն և փառք առ Աստված, որ Հայրապետիս քայլերն ուղղեց դեպի Հալեպ, դեպի Դեր Զոր՝ Հայոց դարձի 1700-ամյակի առթիվ մեր եկեղեցականաց և բարեպաշտ ժողովրդի ուխտը կատարելու: Ուխտ կատարելու Աստծո և սուրբ նահապետների առջև: Այս պահին Հայրապետիս հոգին հուզմունք է ապրում այն ջերմ և խանդավառ ընդունելությունից, որով մեզ բարի գալուստ մատթեցիք պարամական Հալեպ քաղաքում: Անցնում էի հալեպահայերի միջով, տեսնում էի ձեր ժպիտները, տեսնում ձեր հայացքների մեջ ուրախությունը, նաև կարոտը, որ մեր միջոցով գնում էր դեպի Հայոց աշխարհ: Հավանաբար ձեզանից շատերը մեր պարավիրակության անդամների աչքերի մեջ տեսնում էին նույնատիպ կարոտ՝ կարոտ առ ձեզ, քանզի մենք հարկադրւած ենք եղել բաժանվելու և ապրելու մեկուսի: Սակայն այդ կարոտը վերածվում էր հպարտության զգացումի, որովհետև մեր ժողովրդի եղեռնից մազապուրծ գավակները, շնորհիվ բարյացակամ, մարդասեր վերաբերմունքի, շնորհիվ Սուրիո վեհաճն իշխանությունների և այս բարեկամ ժողովրդի, կարողացել են իրենց մեջքը շրկել և ազնիվ աշխատանքով կերպել իրենց նոր կյանքը՝ Սուրիո առաքինի աշխատավորության հետ դառնալով այս երկրի արժանավոր, պարկեշտ քաղաքացիներ: Քայլում էի և մտածում ինչպէ՛ս կարող եմ սփռիլ ձեր հոգու կարոտը, ի՞նչ կարող եմ փոխանցել, որով դուք կարողանաք ոգի առնել ու նոր հավաքով ու հույսով նայել դեպի մեր կյանքի բացվող նոր հազարամյակը:

Ոչինչ չունեմ, բացի օրհնություններ Ս. Էջմիածնից, որ կարոտով սպասում է իր գավակներին:

Միրելիներ. գալով Ազատ ու Անկախ Հայրենիքից, որպես ազգիս Հայրապետ, բերել եմ ձեզ մեր ողջույնները հայրենաբնակ ժողովրդից, ողջույններ Ծիծեռնակաբերդից, որը, որպես մի նոր վկայություն մեր հավերժական լինելության, վեր է հանել Հայոց հողի վրա: Բերել եմ ձեզ ողջույններ Մարդարապարի գանգերից, որ իրենց դողանքով մշտապես արթուն են պահում Դեր Զորում ընկածներին, մահին՝ մահով հաղթելու: Մենք բերել ենք ողջույններ ձեզ Հայոց հաղթական բանակից, որ իր սրի ծայրով այսօր արձանագրում է ու գրում մեր վերածնված Հայրենիքի պարամության նոր էջը՝ ապահովություն փոխանցելով ինչպես Հայրենիքի գավակներին, այնպես էլ ի սփյուռս ապրող ժողովրդին, որի հոգին ալեկոծվում է, երբ Հայրենիքում ինչ-որ անհանգստության նշաններ են երևում: Եկել ենք այստեղ մեր նահապետների առջև

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՍԽԻՍՏԱԿԱՆ ԵՊԱՐԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵԼՈՒՆ

86 տարի առաջ բոցագույն այս հարթավայրերը կլանեցին մեր ժողովրդի հազարավոր զավակներին: Կարավանը մոտենում էր հայ գաղթականության գլխավոր կենտրոնաբեկիններից մեկին՝ Դեր Զորին (ավելի ճիշտ՝ Դեյր-էզ-Զոր, բառացի թարգմանությամբ՝ անտառի վանք: Իր անունն ստացել է Եփրատի այս շրջանում եղած ամենամեծ անտառապարկից):

1915 թվականի վերջերին և 1916 թվականի սկզբներին ընդամենը մի քանի ամսվա ընթացքում այստեղ, ինչպես նաև ոչ հեռու գտնվող Մարաթի և Սուվարի անապատներում ոչնչացվեցին ավելի քան 200 հազար հայ գաղթականներ: Քչերը փրկվեցին: Շնորհիվ արաբ բարի ժողովրդի՝ սպանողից ազատվեց մի քանի հազար հոգի ու ապաստան գտավ շրջակա բնակավայրերում: Ժամանակի ընթացքում նրանց մեծ մասը դարձավ արաբախոս, սակայն պահեց իր ազգային հիշողությունն ու դիմագիծը:

Այժմ Դեր Զորը Կոնստանդնուպոլսի նշանակություն ունեցող, շուրջ 250 հազար բնակչությամբ քաղաք է: Հայերի թիվը կազմում է ընդամենը 100 հոգի: Եղեռնից վերապրող հայության խլիպները 20-ական թվականների վերջերին սրբազան պարտք համարեցին մահասպանության անապատի մեջ ցանուցիր, մեր անթաղ զոհերի աճյունները գեթ մասամբ ամփոփել հավաքական գմբեթի ներքո: Այսպես Դեր Զորում կառուցվեց Ս. Հռիփսիմե մատուռը, մի պարզ ու համեստ շինվածք, որն արդեն 80-ական թվականներին գրավում էր փվվելու վրանցի առջև: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ երջանկաբեկչարակ Կաթողիկոս Գարեգին Երկրորդի (հետագայում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա) նախաձեռնությամբ հին մատուռի տեղում 1990 թվականին սկսեց կառուցվել Մեծ եղեռնի հուշահամալիրը և Ս. Նահապետկազ եկեղեցին՝ որպես հիշարակ մեկուկես միլիոն հայ նահապետների և խորհրդանիշ բարեկամության և երախտագիտության առ արաբ ազնիվ ժողովուրդը: Սույն եկեղեցին ճարտարապետական հիանալի կերտվածքով, դեղնավուն քարով ու մարմարով, գեղարվեստական բարձր ճաշակով կառույց է: Փողոցից եկեղեցին չի երևում, բարձր հասարաբենստ պարիսպները կարծես այն թաքցնում են պարզ ու պարապ հետաքրքրասերների աչքերից: Աստիճանները փակում են բակ, որի կենտրոնում սլացիկ գմբեթով եկեղեցին է: Խորանաձև մի կառույցի մեջ, անմար կրակի դիմաց, կանգնեցված է Հայաստանից բերված մի գեղաբանդակ, հսկայական խաչքար: Մի քիչ այն կողմ արաբ նահապետներին նվիրված քանդակաշարն է: Եկեղեցին փոքր է, գողտրիկ ու ինքնավարիկ: Ճիշտ կենտրոնում նահապետների աճյուններով ապակեծածկ ցուցափեղկերն են, որոնց միջից վեր է խոյանում գեղակերտ, խաչավարդ, ցորենագույն մարմարյա մի սյուն: Սև մարմարյա պատերից մեկը պատկերում է անապատի ավազի վրա իր զավակին հայոց այրուբներն սովորեցնող մոր քանդակը, իսկ մյուս պատի վրա փարագրության ուղիներն ու ջարդերի հիմնական կենտրոնաբեկները ներկայացնող մի քարտեզ է գեղեղված: Պատերի տակ շարված գրափեղկերում Հայկական հարցին և ցեղասպանությանը նվիրված հրապարակություններ են, վավերագրեր, լուսանկարներ:

Օծման պահից ի վեր Ս. Նահապակաց եկեղեցին արդեն դարձավ ուխտավերդի: Ամեն փարի այսօրեղ են գալիս եղեռնը վերապրողների ժառանգները, գալիս են խմբերով՝ անհապական նախաձեռնությամբ:

Շինությունն ավարտվել է 1991 թվականին: Նույն թվականի մայիսի 5-ին Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս Գարեգին Երկրորդը կատարել է եկեղեցու օծումը: 2000 թ. ապրիլի 24-ին, Հայոց ցեղասպանության 85-ամյակի առթիվ, Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս Արամ Ա-ն, նահապակների աճյունները պարփակող ավազների վրա կանգնած, Դեր Զորը հոգակեց Համազգային ուխտավերդի: Այդ կապակցությամբ Վեհափառը կոչ ուղղեց «մեր ժողովրդի բոլոր զաւակներին, հեռաւոր, թէ մոտաւոր, մեծ, թէ փոքր, իրենց կեանքին մէջ գեթ մէկ անգամ մը ուխտագնացութեան գալու Դեր Զոր, հաղորդուելու եւ վերանորոգուելու մեր նահապակներու անմեռ ոգին ու նուիրական կրակով»:

Եվ ահա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Երկրորդը, իբրև մի պարզ ուխտավոր, այցելել է Դեր Զոր՝ իր հարգանքի փութը մատուցելու ազգի անմեղ զոհերի հիշատակին, եկել է՝ իր աղոթքը մրմնջալու նրանց հոգիների հանգստության համար, եկել է՝ հաղորդակցվելու նրանց հոգիների հետ, եկել է՝ Ս. Էջմիածնից բոլոր օրհնություն բերելու և խունկ ծխելու:

Ապրիլի 23-ին, երեկոյան ժամը 21.00-ին, ուխտավորների կարավանը հասավ Դեր Զոր: Նուշահամալիրի նահապակաց մատուռում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի գլխավորությամբ կատարվեց հսկումի արարողություն:

Ապրիլի 24-ի վաղ առավոտյան ուխտավորները, Վեհափառ Հայրապետների առաջնորդությամբ, մեկնեցին Մարկաբոն՝ Դեր Զորի անապատի-այն շրջանը, որտեղ 1915 թ. վերջերին և 1916 թ. սկզբներին ոչնչացվեցին մեր ժողովրդի փասնյակ հազարավոր զավակներ: Մինչև այսօր էլ Մարկաբոնի հողը պահել է նահապակների անթաղ աճյունները, և անգամ պարսկական հողային աշխատանքներն ի ցույց են հանում մարդկային անհամար ոսկորներ:

Ջարդերի այս կենտրոնավերդիում 1996 թվականին կառուցված Ս. Հարություն հրաշակներ մատուռում և շրջակայքում ապրիլի 24-ի վաղ առավոտյան հավաքվել էին Սիրիայի փառքեր վայրերից՝ Դամասկոսից, Զեսաբից, Կամիշլիից, Հալեպից, ինչպես նաև Լիբանանից և այլ երկրներից ժամանած հազարավոր ուխտավորներ: Կատարվեց հոգեհանգստի արարողություն: Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս Արամ Ա-ն, իր պարգամը փալով ժողովրդին, շեշտեց. «Սիրելի՛ ժողովուրդ. իրաքանչիւրը կը գգա, որ մեր կեանքի այս պահը մեծ խորհուրդ ու պարգամ ունեցող պահ մըն է: Ինչպէս կը քննէք, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդի հետ միասին, որպէս երկու Կաթողիկոսներ, եկած ենք ուխտի մեր նահապակներու մօտ: Եկած ենք ամրապնդելու մեր կամքը, ամրապնդելու մեր ազգի միասնութիւնը: Մեր ազգի նկարն է այժմ այսօրեղ՝ Հայրենիքէն եւ Սփյուռքի զանազան անկիւններէն»: Վեհափառն իր խոսքն ավարտեց հետևյալ շեշտադրությամբ, որ Դեր Զորը միայն գերեզման չէ, այլ մեր ժողովրդի հաղթության գրավականը:

«Դեր Զորին մեջ թեև մեր նախնիները ջարդուեցան, բայց չմեռան, որովհետև իրենց նահապարկությամբ կեանք փութեցին մեզ, իսկ իրենք զարդարուեցան անմահության պսակով»:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Երկրորդն իր պարզամը փալով ժողովրդին՝ կոչ արեց բարձր պահել հանուն հավաքի և հանուն հայրենյաց նահապարկված մեր անհամար գոհերի կրակը: Վեհափառ Հայրապետը մասնավորապես շեշտեց. «Ապրիլի 24-ը հիշարակի օր է, նահապարկաց հարգանքի մատուցման օր: Այսօր բազահազար հայորդիք Մայր Հայաստանում խումբ առ խումբ հաղթական բարձրանում են Ծիծեռնակաբերդի բարձունք՝ իրենց ուխտը կատարելու եղեռնի՝ մեր սուրբ նահապարկների առջև: Այսօր Մենք, որպես Հայրապետ Հայոց, 1700-ամյակի առթիվ գլուխ անցած Մայր Հայրենիքից այսօրեղ ներկա մրավորական հայորդյաց, մեր Եկեղեցու սպասավորների հետ, մեր Եկեղեցու զավակների հետ, մեր եղբոր՝ Արամ Առաջին Հայրապետի և իր ուխտյալ միաբանության հետ և ձեզ հետ, սիրելի՛ սիրիահայեր, եկել ենք այսօրեղ՝ ծնրադրելու նահապարկաց առջև և մեր ուխտը վերանորոգելու, այն ուխտը, որ մեր Տիրոջից՝ Հիսուս Քրիստոսից փրվեց պարգամ, և մեր ժողովրդի զավակները լայնորեն իրենց հոգին բաց արեցին այդ պարգամի առջև՝ «Միրեցեք միմյանց»: Այս պարգամն էր, որ ուղեկից եղավ մեր ազգի զավակաց: Այսօր կանգնած նահապարկաց այս հուշակոթողի առջև, նրանց լույս հիշարակի առջև՝ մեր հոգում բարձրանում է մրաժույճ՝ բանաստեղծական փողը հայ մեծ բանաստեղծի՝ «Ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո ուժը քո հավաքականության մեջ է»: Մենք, սիրելիներ, որպես Եկեղեցի, որպես հոգևոր առաջնորդ, որպես առաջին սպասավորը Առաքելական մեր Մայր Եկեղեցու, Մեր շուրթերի վրա պիտի կրենք այդ երկու պարգամները՝ սիրով միաբան լինելու, միասիրտ, միակամ լինելու, որպեսզի մեր ազգային կյանքից ներս երբեք այլևս փնթ չգտնեն «Դեր Զոր», «ջարդ», «կտորած» բառերը: Այլ միշտ մենք կարողանանք հաղթանակից հաղթանակ քայլել, որպեսզի մեր կյանքում երբեք չլինի Սումգայիթ և Շուաբլուր, ուր հանգչում են մեր նորօրյա նահապարկները՝ քաջ ու արի: Նահապարկներ, որոնց արյամբ երաշխավորված է մեր հավիտենական ընթացքը դեպի նոր հազարամյակներ: Մենք աղոթք ենք բարձրացնում առ Աստված մեր սուրբ նահապարկաց առջև, որ Տերն անսասան պահի ազգս Հայոց, երկիրս Հայաստան, որ մենք կարողանանք սիրով շղարշված մեր հոգիներով կերտել երազի այն Հայրենիքը, հանուն որի նահապարկվեցին, մարտիրոսացան մեր ժողովրդի զավակները: Նրանց հիշարակին բերում ենք հավերժական Մասյաց կարոտի հայացքը և օրհնությունը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնից:

«Յիշարակն արդարոց օրհնությամբ եղիցի. ամեն»:

Արարողությունից հետո ուխտավորները կրկին վերադարձան Դեր Զոր՝ Ս. Նահապարկաց եկեղեցի: Այսօրեղ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մատուցեց Ամմահ և Սուրբ Պարարագ: Երգեցողությունը կատարում էր Հալեայի «Լուսավորիչ» երգչախումբը: Պարարագի ավարտից հետո Եղեռնի հուշակոթողի և անմար կրակի առջև փնթի ունեցավ հոգեհանգստյան արարողություն: Սուրեն արքեպս. Գաթարոյանը

Կաթողիկոսներին հանձնեց հուշանվեր-սկիհներ, որպեսզի «Ս. Էջմիածնի եւ Անթիպիասի Մայր փաճարներուն մէջ միշտ ներկա ըլլայ Դեր Զորը՝ իբրեւ մեր ժողովրդի գոհագործումի նուիրական բաժակը»: Տարբեր երկրներից ժամանած շուրջ 15 հազար ուխտավորներ, որ հավաքվել էին եկեղեցում, շրջակայքում ու մոտակա փողոցներում, համակ ուշադրությամբ ունկնդրեցին Վեհափառ Հայրապետի պարգամը:

Հայոց Մեծ եղեռնի 86-րդ փարելիցի առիթով 2001 թ. ապրիլի 24-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ասաց.

«Որ զանձինս իւրեանց բեզ, Հայր, ընծայեցին եւ Որդոյ քում Քրիստոսի եղեն խաչակիցք»:

Միբլիններ. այսօր եկանք՝ մեր հոգու հայացքի առջև Արևմտյան Հայաստանի օրինյալ հողը՝ Սուրբ Մասյաց փեշերին այրվող այգեստաններ, խողխողված մանուկ ու ծեր, դեպի անապատ քշվող անգնեւ ու փանջահար ժողովուրդ: Անցանք այն ափերով Եփրատի, որի ջրերը կյանք բաշխելու փոխարեն Հայոց լեռնաշխարհից դիակ ու արյուն էին բերում 86 փարիներ առաջ և սարսափ էին գոծում ու մահ: Արագընթաց մեքենաներով կտրեցինք անեզր փափաստանը, որը, դու՛ք՝ բյուր նահապետներ հայոց, չափեցիք քայլ-քայլ և խաչը ուսած՝ անցաք Գողգոթայի ճանապարհով:

Եկել ենք, որպես շնորհընկալ Ամենայն Հայոց Հայրապետ, առաջին անգամ, հանուն մեր նախորդների, այսօր խորին խոնարհումով ծնրադրելու և Մայր Հայրենիքի ու Սուրբ Էջմիածնի օրհնությունը բաշխելու շիկագույն այս հողին, որը, ժամանակին անջուր ու անմարդաբնակ, հավաքական ձեր գերեզմանը դարձավ ու սրբագործվեց մարտիրոսյալ ձեր արյամբ՝ նվիրական դառնալով համայն հայոց համար:

Անապատի փոթակեզ քամին ավագով ծածկեց անթաղ մնացած ձեր աճյունները: Բայց մի՛թե Բարձրյալի աչքից կարելի է թաքցնել մարդկային չարիքը, մարդկային ամոթը: Մի՛թե ոճրապարտ մարքով ու ձեռքով գործվածը, որ սրտուրեց ու բնավեր արեց սրելծարար հնագույն մի ժողովրդի, կարող է մոռացության շղարշով պատվել ու ջնջվել սերունդների հիշողությունից:

Եկել ենք հանուն համայն հայ ժողովրդի, որը աշխարհի բոլոր ծագերում այսօր՝ ապրիլի 24-ին, համախումբ ու միասնական ոգեկոչում է նահապետներիդ սուրբ հիշատակը: Այսօր բազմահազար հայորդիներ, Հայաստանի Հանրապետության նախագահի գլխավորությամբ, Ծիծեռնակաբերդի բարձունքում խոնարհվում են ձեր հիշատակը հավերժացնող հուշակոթողի առջև:

Եկել ենք ուղեկցությամբ աշխարհասփյուռ մեր զավակաց, ովքեր՝ շառավիղները նախճիրից փրկվածների, աշխարհի չորս կողմերում հայ կյանքը վերահաստատած, պարմական մեր Հայրենիքի արևելյան մի հատվածում Հայաստանի ազապ պետությունը վերականգնած այսօր նախանձախնդիր են Հայոց ցեղասպանության ճանաչման հարցում, որպեսզի ոչ մի ժողովուրդ չապրի երբեք սեփական պարկանելության համար կոտորածի ողբերգությունն ու վիրավորանքը և չկառուցի Դեր Զոր, Ծիծեռ-

Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ ԴԵՐ ԶՈՐԻ Ս. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

նակաբերդ ու Եսայ Վաշեմ, որպեսզի ոչ մի հողում չլինեն Մայրանեկ ու Բուխեն-վալդ:

Սուրբ Էջմիածնի 1700-ամյա Միածնաէջ Լուսն Խորանի օրհնությունն ենք բերել նահապարակներիդ նշխարներին, Սուրբ Լուսավորչի Կանթեղի լույսը՝ մշտադառն: Եկել ենք ուխտի, սրբազան երդման: Եկել ենք ձեր՝ Քրիստոսի խաչակիցներիդ հազարավոր անհայտ անունների հիշարարկումով մեր ուխտը առ Աստված հաստատելու, համագգային մեր միասնականությունը նորոգելու և մեր հավաքը զորացնելու արդարության հաղթանակի հանդեպ: Եկել ենք ասելու ձեզ, որ ամեն ապրիլի 24-ի, նաև այսօր, հայ ընտանիքներում զավակներ են ծնվում՝ հայորդիներ և հայուհիներ, որ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու ավագանում մկրտվում են ձեր անուններով:

Միրելի՜ ժողովուրդ հայոց ի սփյուռս աշխարհի. այս պահին մեր ուրբի րակ հողին խառնված, փշուր-փշուր ու մանրված ռսկորներն են հայ նահապարակների, սակայն մեր առջև՝ նրանց հիշարարկը հավերժացնող վեհադես կոթող-եկեղեցին է՝ երկինք պարզած փրկագործ խաչով, որի թևերի հովանու ներքո խաղաղություն են գտել նշխարները մեր ազնիվ զոհերի:

Արդարև, սիրելիներ, բազմիցս խաչվելով չէ, որ խաչակից ենք Քրիստոսին, այլ որովհետև հարություն ենք առել, մահը կյանքով ենք ուրևակոխել և մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի օրինակով ամոթապարտ թողել մեզ խաչողներին: Մեր ժողովրդի փարագիր զավակները ստեղծարար իրենց կյանքը վերընծյուղեցին աշխարհի փարբեր երկրներում և քրիստոնյա հայի ազնիվ ու օրինավոր նկարագրով հարգանք ու վարահություն վաստակեցին ամենուր: Այդ նույն քրիստոնյա հայը՝ հաց ստեղծող, արհեստավոր, վաճառական, բժիշկ ու ճարտարապետ, Օսմանյան Թուրքիայում անցնող դարասկզբին մահվան դատապարտվեց, քանզի բնիկ ու փոփոխ ժողովուրդն էր Արարաթի երկրի, քանզի դարերով վկայել ու վկայում էր իր հավատարմությունը Քրիստոսին ու Նրա սիրույն, որով մերժել էր չարը ու հաղթել մահեր:

Մեր նահապարակների սուրբ հիշարարկի ոգեկոչման այս նվիրական օրը Մեր սիրեցյալ եղբայր Արամ Ա Կաթողիկոսի հետ Դեր Զոր ուխտի եկած մեր զավակների, համայն մեր ժողովրդի անունից երախտագիտության Մեր խոսքն ենք ուղղում արաբ ժողովրդին և բոլոր ժողովուրդներին, որոնք արհավիրքի դժնդակ օրերին սատարեցին ասպանդական հայերին և մարդասիրության հազարավոր օրինակներով դատապարտեցին հայկական կոտորածները, իսկ այսօր նույն նախանձախնդրությամբ ճանաչում են Հայոց ցեղասպանության իրողությունը:

Մեր գնահատանքն ու շնորհակալությունն ենք հայրնում մասնավորաբար Միրիայի պետությանը, որն ապաստան է տվել բազմաթիվ փարագիր հայերի, օգնել բուժելու հոգու վերքը և ընդունելով նրանց որպես իր լիարժեք քաղաքացիների, ի հարգանս հայ նահապարակների, աջակցել է նաև՝ կառուցելու Դեր Զորի այս հուշահամալիրը: Նահապարակաց լուսաբնակ այս մարտան Սուրբ Խորանի առջև Մեր աղոթքն ենք բարձրացնում հանուն Միրիո մեծարգո նախագահ Բաշար Ասադի արևշարու-

թյան և նրա երջանկահիշարակ հոր ու նախորդի՝ Հաֆեզ Ասադի հոգու հանգստության:

Ցեղասպանություն ապրած ժողովրդի Հայրապետիս աղոթքին այսօր երկնքից ձայնակից են բոլոր հոգիները հայ մարտիրոսների՝ հայցելով խաղաղություն համայն աշխարհին, նաև մարդկային քաղաքակրթության հնագույն օրրան այս փարածաշրջանում ապրող բոլոր ժողովուրդներին:

Ողորմիր, Ասրված, հոգիներին մեր սուրբ նահապակաների, որ «Ուրույն բուս Զրիստոսի եղեն խաչակիցք» և «կանգնեցին մեզ յաղթող նշան ընդդեմ թշնամույն»: Զորացրո՛ւ, Ասրված, ճշմարտասիրության ու արդարամտության հոգին ժողովուրդների, որպեսզի պետությունների կողմից Հայոց ցեղասպանության ճանաչումը նոր դարասկզբին արդարության ձայնի ազդարարը դառնա ու մոտենցի նրան հաղթանակը: Այդ օրը, ո՛վ Տեր, թող մեզ շուր ծագի՝ հանուն չարիքի մերժման ամբողջ աշխարհում, հանուն մարդկության խաղաղ ու բարեգործ լուսավոր գալիքի:

Միերիներ, նվիրական ու պարմական այս պահին մեր գոհունակությունն ենք հայրնում մեր սիրեցյալ եղբորը՝ Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս Արամ Ա-ին, նրա ուխտյալ միաբանությանը, որ մշրական կերպով իրենց աղոթքն են բարձրացնում առ Ասրված, վառ պահում նախնայաց հիշարակը: Մեր գնահատականն ենք բերում սուրիաբնակ մեր բարեպաշտ զավակներին, որոնք նախանձախնդիր պահապաններն են նահապակաց սրբավայրերի: Մենք այս առիթով մեզ հետ Հայրենիքից բերել ենք հող, որպեսզի Սուրեն Սրբազանն այդ հողը շաղ փա Դեր Զորի աճյունների վրա, որ նահապակաները հանգիստ հանգչեն հայրենի հողի ներքո: Բերել ենք նաև ջուր Ս. Էջմիածնից: Գիտենք, որ փասնյակ մղոններ անցած մեր նահապակաները պապակ են, և հավաքացած ենք, որ Ս. Էջմիածնից բերված այդ ջուրը պիտի նրանց պապակը մարի: Մենք այս երկու օրը փեսանք և բարձրաձայն գնահատում ենք Սրբազան Հոր ծառայությունը նահապակաց այս վայրում: Եվ Մենք զարդարում ենք նրա կուրծքը նախկույտասական պանակելով: Թող Ասրված ամողջ կյանք և ծառայության բազում փարիներ պարգևի Սուրեն Սրբազանին: Նահապակաց մարտին բերել ենք մի խաչ, որից լույս պիտի ճառագի նահապականերին, և նրանք պիտի այսուհետև հանգիստ հանգչեն: Այս ուխտագնացության առիթով, որպես եղբայրական սիրտ վկայություն, միասնաբար աղոթեցինք Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս Արամ Ա-ի հետ: Ցանկանում ենք, որպես հիշարակ, Արամ Վեհափառին նվիրել Ամենափրկիչ Ս. Ասրվածածնի նկարը՝ հայցելով Ասրվածամոր մշրական հովանավորությունը Նորին Սրբության, կիլիկյան միաբանների և նրա հավաքացյալ ժողովրդի վրա: Գնահատանքի Մեր վերջին խոսքը մեր ժողովրդի այն զավակներին, որ մեզ հետ ուխտի եկան և ծնկի իջան նահապակաների աճյունի առջև:

«Ցիշարակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի». ամեն»:

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա Կաթողիկոսն իր պարգամի մեջ շեշտեց Դեր Զորի իմաստը ու արժեքը՝ հարկապես Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսության համար. «Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը Անթիլիասում հաստատուելուց առաջ իր պար-

մական կայքէն ու փարածաշրջանէն աքսորական եղաւ Դեր Զորին մէջ, բայց Դեր Զորի աւագներէն, սակայն չմնաց Դեր Զորի մէջ»: Վեհափառը նաև նշեց, որ այս ուխտագնացությունը դեպի Դեր Զոր երևակայություն չէ, այլ իրողություն, «իրողություն մը, որ ժողովրդի մը արդար դասին ու բռնաբարութեամբ իրատեսներուն ձեռքերման գրաւականն է»:

Երգչախումբը կատարեց «Ս. Էջմիածին» և «Կիլիկիա» երգերը, որոնց հուզաթաթալ հնչյունների ներքո հավաքացյալներն ստացան Վեհափառ Հայրապետների օրհնությունները:

Անհրաժեշտ է նշել, որ ուխտագնացության առթիվ Ս. Նահապետկաց մատուռի մեջ գեղեղվեց Գրիգոր Գրիգորյանի հուշաքար՝ որպէս գույց Վեհափառների միասնական ուխտի առհավարցա:

Վեհափառների գլխավորած ուխտավորների թափուրը հեռանում է Դեր Զորից, հեռանում է՝ կարծես պարտքի մի ծանր զգացողությունից թեթևացած:

Դեր Զոր - Հալեպ խճուղուց ոչ հեռու Եփրատի արծաթե գոլին է գալարվում միալար ու անարաբեր: Հայոց Մայր գետը նահապետական հայերի հավաքական գերեզմանը և նրանց փանջալից վերջին վայրկյանների միակ համր վկան: Զգայացունց էր հանդիպումը Եփրատի հետ: Ուխտավորներն իջնում են գետափ, շարքեր մտնում են ջուրը, ցողում երեսները, կանայք ծաղկեփնջեր են նետում գետը. գուցե Եփրատը դրանք սփռի նահապետների աճյունների վրա:

Կեսօրից հետո ուխտավորները վերադարձան Հալեպ: Իրադարձություններով ու միջոցառումներով լի այդ օրն ավարտվեց Յեղասպանության 86-րդ փարեղարձի ոգեկոչման արարողությամբ: Երեկոյան ժամը 21.00-ին գույց Հայրապետներն ու նրանց ուղեկցող պատվիրակություններն ուղղվեցին Ս. Մարիամ Աստվածածին եկեղեցի: Սա 1983 թվականի մի նորակառույց է՝ ընդարձակ և հարմարավետ սրահով: Վերջին փարիներին միշտ այստեղ են կազմակերպվում Այրիկյան եղեռնին նվիրված համայնքային ոգեկոչման արարողությունները:

Եկեղեցին, նրա բակը և անգամ շրջակայքը լեվի-լեցուն են հավաքացյալների բազմություններով, շարքեր ցանկանում էին գոնե հեռվից տեսնել Հայրապետներին, ստանալ նրանց օրհնությունը: Գեղարվեստական ճոխ հայտագրերից հետո Վեհափառ Հայրապետները հանդես եկան հայրապետական պարզամտությամբ: Արամ Ա Կաթողիկոսը, դիմելով ներկաներին, հորդորեց չմոռանալ անցյալը և ունենալ մեր ազգային գաղափարախոսությունը. «Ազգերու գաղափարախոսութիւնը չի կրնար փոխուիլ: Պէտք է հաստատենք մեր ազգին հիմնահարցերը, առաջնահերթութիւնները: Անհմաստ է միայն մեր անցեալի արժէքներով հպարտանալը: Պէտք է բացուինք աշխարհին, որպէսզի այդ բոլորին մէջ կարողանանք յստակեցնել մեր ընելիքը: Ընելիքներով ժամանակ չ'անցընենք, այլ ընելիքներով: Տարբեր մօտեցումներ ունենք ու փարբերութիւններ, բայց անոնք պէտք չէ մեզ տանին հակասութեանց: Մարդարապարհի մարտի երդը կ'ըստ. «Երբ քան զանգը՝ ահագանգը, որ մեր հոգու պարտքը քան»»: Ահա՛ ժամը մեր հոգու պարտքը քալու: Վաղը ու՛շ կ'ըլլայ արդէն»:

Անդրադառնալով դերգործյան ուխտագնացությանը, Արամ Ա Կաթողիկոսը նշեց. «Ա-
մենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Երկրորդ Վեհափառին հետ միասին գնացինք
Դեր Զոր, այնպեղ խունկ ծխեցինք, պապարագեցինք և հետ վերադարձանք: Ես Դեր
Զորին մեջ ասացի՝ «Ուր որ գնանք, Դեր Զորը մեզի հետ պիտի փանինք: Դեր Զորը
պիտի փանինք մեր եկեղեցիները, մեր դպրոցները, պիտի փանինք ամենուր, ուր
հայտ շունչ կայ»:

Իր հայրապետական պարզամտ մտայնությամբ Գարեգին Երկրորդը հորդորեց հավաքարմու-
թյուն ցուցաբերել մեր նահապետների թողած կրակին. «Միեղի բարեպաշտ հայոր-
դիք, սիրելի՛ հայեպահայեր. ուրախ ենք անշափ այս առիթի համար, որ պարգևաված է
մեզ լինել Հալեպում, լինել ձեր մեջ, փեսնել ձեր պահվածքն ու կեցվածքը, ծանոթա-
նալ ձեր խանդավառ ոգուն, նախանձախնդրությանը մեր ազգային սրբությունների,
մեր ազգային արժեքների հանդեպ, ձեր սերը հայրենյաց հանդեպ, ձեր սերը Հայաս-
տանյայց Ս. Եկեղեցու հանդեպ, ձեր սերը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հանդեպ: Այս
օրը՝ ապրիլի 24-ի Մեծ եղեռնի ողբերգությունը, փխրության, ընդվզումի զգացումով
ծանրացել է ամենքիս հոգու վրա: Այնուհանդերձ, սիրելիներ, Հայրապետիս սիրտն
այսօր մխիթարված է և թեթևության զգացումով է համակված, որովհետև անկա-
պար մի ուխտ իրականացրինք Հայաստանից ժամանած մեր պատվարժան հայոր-
դիների հետ՝ գլխավորությամբ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական
դատարանի նախագահ, փխր Գագիկ Հարությունյանի, ինչպես նաև մեր սիրեցյալ
եղբայր, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա Վեհափառ Հայրապետի, մեր հոգևոր սպա-
սավորների և եղբայրների հետ: Իրականացրինք մի անկապար ուխտ, որ իղձն ու
ցանկությունն էր անցնող XX դարի լուսառեղծ Հայոց Հայրապետների, անկապար
մի ուխտ, որ իղձն ու երազանքն էր հայրենաբնակ մեր ժողովրդի, որովհետև անցած
86 տարիներին հնարավորություն չընձեռվեց, նրանք հնարավորություն չունեցան
գալ Դեր Զոր՝ ծնրադրելու այդ սուրբ հողին, աղոթք բարձրացնելու առ Աստված,
խնկարկելու նրանց անմահ հիշատակին: Ահա՛, Հայոց Հայրապետների օրհնու-
թյունն եմ բերել, ոչ միայն անցած դարի 132 Ամենայն Հայոց Հայրապետների օր-
հնությունը, այլև մեր ժողովրդի սերը: Հայրենիքի սերն ու օրհնությունը մեր հոգում
ծրարած՝ ուխտի ենք եկել: Եկել ենք այդ օրհնությունը ծածկույթ դարձնելու Դեր
Զորի անապատների վրա, որպեսզի այդ օրհնության ներքո նրանք հանգչեն խա-
ղաղ ու հանգիստ, որպեսզի խաղաղվեն նրանց հոգիները՝ փեսնելով, որ իրենց ե-
րազները մարմին են առել և իրականություն են դարձել ի դեմս Ազատ, Անկախ
Մայր Հայաստանի: Տեսնելով, որ այնպեղից այսօր Ամենայն Հայոց Հայրապետն է
գալիս, որպեսզի իր օրհնությունները բերի անմեղ գոհների հիշատակին, որ այնպե-
ղից մշակույթի ու կրթության մշակներն են գալիս՝ իրենց սերը, իրենց հավաքարմու-
թյունը հավաստելու նրանց անավարտ երազներին:

Այսօր մենք, շնորհիվ քաջազուն մեր զավակների, վերստին կերպել ենք հայոց
անկախ պետականությունը, ազատագրել ենք Արցախը, սակայն անավարտ է,
ամբողջական չէ փակավին 1,5 միլիոն հայորդյաց երազը և փեսիլը՝ հանուն որի

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԽՈՍԲ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

նրանք ընկան, մարտիրոսացան, նահապակվեցին: Այդ երազը հզոր Հայրենիքի կերպումն է, այդ երազը բարեշեն Հայրենիքի սրեղծումն է, այդ երազն այնպիսի Հայրենիքի սրեղծումն է, որտեղ հայտդիք կարողանան իրենց սրեղծագործ աշխատանքով ապրել խաղաղ ու անվտանգ: Ամենքս այսօր, սիրելիներ, մեր հոգու մեջ խորասուզված, փորձում ենք հաղորդ դառնալ մեր նահապակներին, փորձում ենք հասկանալ խորհուրդը մարտիրոսության, փորձում ենք լսել նրանց պատգամը, խորհուրդը մեծ: Յուրաքանչյուրիս հոգում այդ պատգամը, թեև փարբեր բառերով ու փարբեր նախադասություններով, մեկ արտահայտություն է գտնում այն մեր նահապակ հայտդիներից մեզ եկող պատգամն է՝ լինել հավատարիմ մեր հայրենյաց սրբազան ժառանգությանը, սիրել միմյանց, սիրով շաղախել մեր ազգի միասնությունը, սիրով ամրապնդել հիմքերը նորանկախ մեր պետականության: Ցավի ու տրտմության մեջ մարդ չի կարող սրեղծարար կյանքով ապրել: Ուրախությունը, բերկրանքը, սերը հոգում ծրարած անհատն է գործող, արի և ունակ հրաշագործելու: Հայոց հավաքի նվիրական կենտրոնից գալով այս պատգամն է, որ ուզում եմ փոխանցել ձեզ՝ ՄԵՐ ունենալ մեր հոգիներում, ՄԵՐ ունենալ մեր պարտության, ՄԵՐ ունենալ մեր ՀԱՅՐԵՆԻ-ՔԻ նկատմամբ, որ այս օրերին մաքառում է, մաքառում է իր պետականության կերպման համար: Եվ այդ ՄԵՐԸ պեղք է ամրապնդվի 24 ապրիլի խորհրդով, պիտի դառնա փեսիք, և ինչպես մեր սիրելի եղբայր Արամ Ա Կաթողիկոսն ասաց, պիտի դառնա կամք, պիտի դառնա մարտահրավեր, որպեսզի Հայոց աշխարհից հեռու վանվեն ցավ ու տրտմություն, արյուն և արցունք, որպեսզի հայոց մայրերը բերկրանքով, ցնծությամբ դիմավորեն փուն դարձող իրենց զավակներին, որպեսզի հայոց մայրերը հայոց նոր սերունդը կրթեն ու դաստիարակեն մերոպյան ոգով, վարդանանց ուխտով, Ավարայրի և Մարդարապարի արիությամբ և հավատով: Աստվածաշնչում կարդում ենք. «Ով իր զավակին է կրթում, նա նախանձն է շարժում թշնամու»: Մեր մաղթանքն է, մեր աղոթքն է, որպեսզի մենք կարողանանք 1700-ամյակը մի գեղեցիկ հոգևոր առիթ դարձնել և մեր զավակներին կրթել՝ կրթել հայրենական անանց արժեքները ներարկելով նրանց էության մեջ, նրանց անձերում:

Սիրելիներ. Մենք նվիրական այս եկեղեցու կամարների ներքո ուզում ենք աղոթք բարձրացնել առ Աստված՝ հայցելով, որ Տերն անսասան պահի ձեր հավատը, որ այնքան բուռն կերպով դրսևորվեց այս օրերին: Մեր աղոթքն է, որ Տերը խաղաղություն ցողի. Ամեն:

Ուխտագնացության վերջին օրը ևս խիստ հագեցած էր փարբեր միջոցառումներով: Ծրագրի համաձայն, պարավիրակություններն այցելեցին Հալեպի հայկական երեք լավագույն ուսումնական հաստատություններ: Այսօր Հալեպի նահանգում գործում են Հայ Առաքելական համայնքին պատկանող 24 վարժարան (18 ամենօրյա և 6 կիրակնօրյա): Միայն Հալեպ քաղաքում գործում են ինը դպրոց, որոնցից հնագույնը 1876 թ. հիմնադրված Ազգային Ներսեսյան վարժարանն է: Քաղաքի հայկական դպրոցներում սովորող աշակերտների թիվը շուրջ 9,5 հազար է (մանկապարտեզի հետ միասին): Բացի այդ, հայ կաթողիկե համայնքն ունի հինգ վարժարան՝

4000 աշակերտով, իսկ ավերարանական համայնքն ունի հինգ կրթօջախ: Այսպիսով, միասին վերցրած, Հալեպի նահանգում այսօր գործում է 34 հայկական դպրոցական հաստատություն: Ուսուցումը կադրավում է Միրիայի Արաբական Հանրապետության պետական ուսումնական ծրագրերով՝ արաբերեն լեզվով: Դեպքերում, կողմից արտոնված է շաբաթական չորս ժամ դասավանդել հայերեն լեզու և կրոն, որի ընթացքում ուսուցվում է նաև հայ ժողովրդի պատմություն (առանց թույլվորության): Դպրոցների գործադիր տնօրենները բոլորն էլ անխափր արաբներ են (քրիստոնյա կամ մահմեդական) և նշանակվում են պետության կողմից: Քանի որ դպրոցները մասնավոր են, ապա դրանցում պաշտոնավարում են նաև սեփականատիրոջ ներկայացուցիչները, որոնք անվանում են «հայ տնօրեններ»: Ուսման համար աշակերտները վճարում են փարեկան 170 ամերիկյան դոլլար: Առանձին վճարվում են նաև փոխադրամիջոցների համար: Անվճարունակ աշակերտների ծախսերը հոգում է դպրոցի հոգաբարձությունը: Նկատենք, որ Միրիայում հայ (ինչպես նաև այլ կրոնական ու ազգային փոքրամասնությունների) կուսակցությունների գործունեությունն արգելված է, ուստի նրանք գործում են մշակութային միությունների անվան ներքո: Իսկ դպրոցներն էլ, բնականաբար, գտնվում են այս կամ այն մշակութային միության հովանավորության ներքո:

Պատվիրակությունները նախ այցելեցին Լազար Նաճարյան - Գալուստ Կյու-
պենկյան կեդրոնական 12-ամյա վարժարան: Ուսումնական այս հաստատությունը
հիմնադրվել է 1954 թվականին՝ ամերիկահայ հայտնի բարերար Լ. Նաճարյանի
նվիրատվությամբ: Այն գործում է ՀԲԸ Միության հովանավորության ներքո: Ծնա-
րանն այժմ ունի 800 աշակերտ և ավելի քան 60 աշխատակից:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը բարձր գնահատեց դպրոցում կատարվող նվիրա-
կան աշխատանքը: Դիմելով աշակերտությանն ու ուսուցչական անձնակազմին՝ Վե-
հափառն ասաց. «Քարի, արդար և օրհնյալ առավոտը է բացվել յուրաքանչյուրիս հա-
մար: Փառք ենք բարձրացնում առ Աստված, որ Մենք ձեզ հետք ենք: Սիրելի՛ սաներ,
այսօր ձեզ համար հիշարժան և անսահման ուրախության օր է, քանզի Հայոց Հայ-
րապետներն են այցելել ձեզ: Սիրելի՛ սաներ և ուսուցիչներ. Ամենայն Հայոց Կաթո-
ղիկոսն ու Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսը սերն իրենց հոգու մեջ են եկել ձեզ
մոտ: Օրհնյալ է առավոտը այս, օրհնյալ է այս հանդիպումը սաների հետ, սաներ,
որոնք կրթվում ու հասակ են առնում հայաշունչ՝ իրենց հոգում կրելով հայրենյաց րե-
սիլքը: Հայոց Հայրապետներին ավելի մխիթարիչ բան դժվար է մատուցել, պարզե-
լ, քան ուսյալ, նախնյաց հավատքով գորեղ, հստակ նախարակներով աճող այս սերուն-
դը: Ուզում եմ իմ գնահատանքն ու գոռունակությունը, շնորհակալությունը հայտնել
մեր սիրելի Սուրեն Սրբազանին, որ մատուցեց մեզ այս գեղեցիկ ընծան՝ հանդիպումը
ձեզ հետ: Այս առիթով իմ գնահատական խոսքն եմ ուղղում ՀՀԸ Միությանը, որն իր
առաքելությունն է դարձրել հայ մանուկների սերնդի դաստիարակության ու կրթո-
թյան վեհ գործը ինչպես Սփյուռքում, այնպես էլ Մայր Հայրենիքում: Այսօր միայն

Մայր Հայրենիքում, մանկա-պարանեկան ստեղծագործական կենտրոններում, 4000 պարանիներ են սովորում ՀԲԸ Միության շնորհիվ և աջակցությամբ:

Ես իմ գնահատանքի խոսքն եմ ուղղում մանկավարժներին, որոնք նվիրված են հայորդյաց կրթության նվիրական գործին, մանկավարժներին, որոնք ձեռքում է գրնվում մեր ժողովրդի ու Հայրենիքի վաղվա օրը, բայց նաև այսօրը, որովհետև այն ոգին, որ նրանք կերպում են ձեր մեջ, այն փնթը, որ փալիս են ձեզ, դրանով է պայմանավորվելու մեր ազգի, մեր ժողովրդի վաղվա օրը՝ ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Սփյուռքում: Ես հպարտությամբ պիտի ասեմ, որ մանկավարժները բարձր նախաձեռնողությամբ են իրականացնում այդ գործը:

Միևնույն ժամանակ կրկնում եմ, որ դուք ոչ միայն մեր ապագան եք, այլև այսօրը: Միայն պարզապես ուզում եմ ձեզ հիշեցնել մի պարագա: Դուք նստած եք այն նստարաններին, որտեղ նստած են եղել հայոց մեծերը՝ բոլորն անխափր՝ սկսյալ Մեսրոպ Մաշտոցով, Վարդան Մամիկոնյանով, Նարեկացիով, Կոմիտասով, Անդրանիկ գորավարով և ավարած մեր մյուս մեծերով:

Միևնույն ժամանակ, որ թվարկվեցին այսօրեղ Երևանի պետական համալսարանի ռեկտոր, Բժշկական համալսարանի ռեկտոր, Կոմիտասի անվան երաժշտական ռեկտոր և մյուսներ, այժմ նստած են այսօրեղ, և դուք բախտավորությունն ունեք նրանց փեսանելու: Նրանց կերպարով այսօրեղ քաջն Վարդանն է նստած, Անդրանիկ գորավարը, Հրանտ Մաթևոսյանն է նստած: Նրանց միջոցով է ձեզ փոխանցվում Հայրենիքի սերն ու գորովը: Դուք պետք է կարողանաք նախաձեռնողորեն յուրացնել գիտելիքները, որ մատուցվում են ձեզ՝ ձեր մանկավարժների կողմից, որպեսզի դառնաք մեր ժողովրդի արժանավոր գավակներ:

Օրինություն ձեզ»:

Մյուս ուսումնական հաստատությունը, որ այցելեցին պարավիրակությունները, Կիլիկյան ճեմարանն էր: Ուսումնական այս հաստատությունը հիմնադրվել է 1921 թվականին և գործում է ՄԴՀ կուսակցության հովանավորության ներքո: Ճեմարանը գրնվում է Հարթ-Միսի թաղամասում և փեղավորված է արդիական հարմարություններ ունեցող երկու շենքում: Ուսումնառությունը 12-ամյա է (երկրորդական): Սովորում է երկսեռ 620 աշակերտ: Շրջանավարտներն իրավունք ունեն ընդունվելու երկրի բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ:

Աշակերտները նույն խանդավառությամբ և սրտի անհուն բերկրանքով ընդունեցին Հայրենիքից ժամանած պարավիրակներին: Բայց իրենց սեփական աչքերով փեսնելով Հայոց Հորը, որսավով նրա ժպիտն ու հայացքը՝ սաներն ապրեցին երջանկության անկրկնելի, աննկարագրելի պահեր: Անշուշտ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի այցելությունը կրթական հաստատություններ նոր լիցք ու թափ կհաղորդի հայապահպանության ուղղությամբ այսօրեղ կապարվող աշխատանքներին: Միգուցե հենց այդ նկատառումով է, որ այցի կազմակերպիչներն աշխատել էին, որ Վեհափառը որքան կարող է, ավելի շատ հնարավորություն ունենա շփվելու, հաղորդակցվելու մարաղ սերնդի հետ:

[illegible]

Այնուհետև Առաջնորդարանում Վեհապետ Հայրապետներն ընդունեցին պեպա-
կան, դիվանագիտական, կրոնական, բարեգործական, մշակութային, հասարակա-
կան և այլ կազմակերպությունների պատասխանատու գործիչների և պարասխա-
նեցին նրանց հուզող հարցերին:

Նույն ժամերին պարվիրականության անդամներն այցելեցին Հալսայի նշանավոր պարմական բերդ: Այս կառույցի վերաբերյալ առաջին հիշատակությունները վերաբերում են առևվազն մ.թ.ա. XX դարին: Այն մի ահեռի, համեմատաբար բարվոք վիճակում պահպանված շինություն է, որն իշխում է ամբողջ բնագրի վրա: Այսպես նկարելի են խեթական, ասորեստանյան, աքեմենյան, սելևկյան, հռոմեական, բյուզանդական, արաբական, թուրքական պարմա-մշակութային շերտեր ու ճարտարապետական ոճեր: Հիանալի պահպանվել են արաբական և թուրքական ժամանակաշրջանների պալատական համալիրները, ռազմական ու փերեպոսական շինությունները, նկարելի են նաև քրիստոնեական պաշտամունքային առանձին կառույցների հետքեր: Ի դեպ, մ.թ.ա. 83-66 թթ. Հալսալը գրավել է Տիգրան Բ Մեծի տերության կազմում: Բերդի շինությունների վերաբերյալ անհրաժեշտ փնտրություններ ու բացահայտություններ փվող ուղեկցողի հավաստիացումը, թե այսօրը պահպանվել է Տիգրան Մեծի ինչ-որ արձանագրություն, կարծում ենք, անհավանական է, քանզի նման մի արձանագրության իրողությունը գիտությանը հայտնի չէ:

Պատվիրակությունների այցելության վերջին նշանակետն էր Հալեպից 60 կմ հարավ-արևելք գտնվող Միմեռն Մյունակյացի վանքը: Մա վաղ քրիստոնեական նշանավոր կենտրոններից է: Այսպիսի է գործել Մյունակեցության՝ ճգնաժողովական կենցաղավարության հայրանի դեմքերից Միմեռն Մյունակյացը (390-459), որի հիշատակը բյուզանդական Եկեղեցին պոռնում է յուրաքանչյուր տարվա սեպտեմբերի 1-ին:

Ուխտագնացությունն ավարտվեց Հալեպում Հայաստանի Հանրապետության
հյուպատոսարանի կազմակերպած մրերմիկ ընդունելությամբ, որին մասնակցում

Էին նաև համայնքային կրթական, կրոնական, մշակութային կազմակերպությունների ներկայացուցիչները: Անհրաժեշտ է նշել, որ ուխտագնացության ամբողջ երեք օրերի ընթացքում ուխտավորների պատվիրակությունը միշտ զգաց Սիրիայում Հայաստանի դեսպան Լևոն Սարգսյանի և Հալեպում ՀՀ գլխավոր հյուպարոս Արեգ Հովհաննիսյանի հոգատարությունն ու պարտաստականությունը: Նույնպես նշելի է Բերիո թեմի առաջնորդ, Գերաշնորհ Տ. Սուրեն արքեպիսկոպոս Գաթարոյանի անձնական մեծ պարասխանավությունն ու ջանքերը, ինչպես նաև ազգային իշխանությունների հետևողական գործունեությունը՝ ուխտագնացությունը հավուր պարշաճի կազմակերպելու, պատվիրակությանը ընդունելու և ճանապարհելու ուղղությամբ: Այս բոլորի, ինչպես նաև ուխտագնացության ընդհանուր գնահատականին Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետն անդրադարձավ «Շողակայ» հեռուստաստուդիայի թղթակցի հարցերին պատասխանելիս:

Ուխտագնացությունն ավարտված է: Այս ուխտագնացությամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հավաստեց, որ մենք ցեղասպանությանը զոհ գնացածների ժառանգներն ենք: Հերևաբար մենք նաև տերն ենք նրանց Դատի և իրավունքների:

Ապրիլի 25-ի կեսգիշերին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ու Հայաստանի պատվիրակությունը վերադարձան Երևան:

- Վեհափառ Տեր, Ձեր ուխտն ի կատար:

ՊԵՏՐՈՍ Հ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ